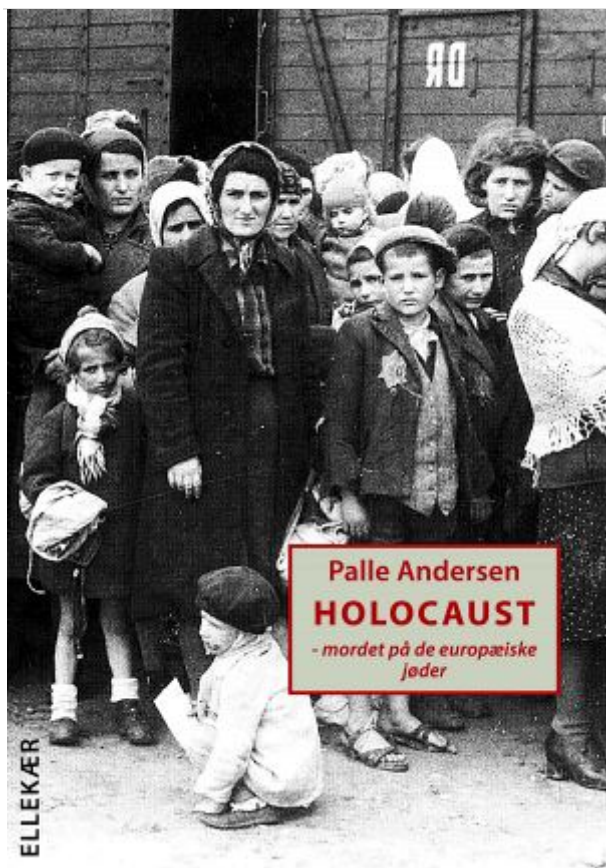

Holocaust - mordet på de europæiske jøder

Palle Andersen

Holocaust - mordet på de europæiske jøder

Forlaget Ellekær. 254 sider, ill. 245 kr.

Mordet på de europæiske jøder

Af Erik Ingemann Sørensen

Palle Andersen, Historisk samling fra besættelsestiden, har på det fine forlag "Ellekær" genudgivet en redigeret bog om det uforståelige mord på de europæiske jøder. En klar og beskrivende – debatterende – bog, der er en fremragende indføring i dette forfærdende emne.

Foran mig ligger to bøger, der i realiteten beskæftiger sig med samme emne: Peter Langwithz Smiths "Dødens bolig" i særdeles stort format og på 765 sider og så Palle Andersens meget mindre bog: "Holocaust – mordet på de europæiske jøder", der er på 254 sider. Det er dybden kontra bredden. Og begge lige vigtige.

Når undervisningen efter sommerferien forhåbentlig er blevet normal igen, er Palle Andersens bog fremragende til at give et overblik. Både for undervisere og elever – sidstnævnte nok først fra gymnasiet.

Warszawas ghetto 1943 med den lille

dreng

Der er så megen historie med dette velkendte billede fra ghettoen i Warszawas ghetto. Her er det den lille dreng, det drejer sig om. Der gik rygter om, at han havde overlevet på mystisk vis. Det fik mig til at kontakte Simon Wiesenthal, da han var i Danmark. Jeg arbejdede på dette tidspunkt som redaktør i folketinget. Jeg ringede og spurgte efter ham. Han rejste sig fra middagen og kom til telefonen. Han havde data parat med det samme: den lille dreng var død i koncentrationslejr – det andet var pure opspind. Og så nævnte han i øvrigt soldaten ved navn og fortalte, at han var blevet henrettet i DDR.

Hvorfor nu denne noget private oplevelse? For det første siger den noget om Simon Wiesenthals utrolige hukommelse – dernæst noget om hans særdeles hurtige kommen til telefonen. Der kunne jo være nyt om en af de eftersøgte nazi-forbrydere. Jagten er endnu ikke slut – og historien må fortælles igen og igen for de opvoksende generationer. Dette uforståelige at en kulturnation som Tyskland kunne synke så skrigende dybt, som den gjorde i perioden sidst i 20'erne til 1945 – endda med tilhængere den dag i dag. En pest der latent lur under overfladen ikke bare i Tyskland. I Danmark har vi jo en dyrkelse af "Frikorps Danmark" i visse ubegavede kredse, der absolut intet vil lære af historien.

En pagt med djævelen

Bogen slutter med et kapitel, der har ovenstående som overskrift. Måske er det et godt sted at begynde, da Palle Andersen her giver en kort konklusion på arbejdet. Han konstaterer, at der var et voldspotentiale byggende på "nazisternes grundlæggende holdninger. Holdninger der udgår fra Hitlers udtalelse den 6. april 1920: "Til at nå vores mål vil ethvert middel være berettiget, selv hvis vi må indgå en pagt med djævelen..." (s.199). Palle Andersen fortsætter: "Hitlers halve profeti i 1920 blev fra 1939 og i særlig grad fra 1941 til virkelighed..." (s.199). Så har læseren egentlig et godt pejlemærke gennem læsningen. Sammen med den afsluttende sætning: "I bakspejlet står kun et umiskendeligt karaktertræk frem: Destruktiviteten..." (s.201)

Det kan måske være underligt at starte med konklusionerne. Men jeg tror, det kan være en god vinkling på de mange udsagn, der kommer bogen igennem. En form for hjælpehånd – især for studerende.

Pagten bygger imidlertid også på den antisemitisme, der gennem århundreder havde præget Europa. Det er godt vurderet af forfatteren, at det er nødvendigt at starte med en lille oversigt over dette forhold. Han peger på nogle vigtige faktorer for den politiske antisemitisme: "... den udvikling lande som Tyskland og Frankrig gennemgik i den sidste halvdel af 1800-tallet. Industrialisering, urbanisering og opløsning i form af proletarisering af store grupper..." (s.14). I samme periode klæbede en økonomisk succes til store dele af initiativrige jøder.

Denne modsætning var en væsentlig baggrund for jødehadets voldsomme udslag rundt om i Europa. Og i Tyskland fik dette had stemme gennem Adolf Hitler og hans tilhængere. Såvel dem fra proletariatet som dem fra de "bedre borgerlige kredse".

Truslen mod folkefællesskabet

Et af nazismens mange ekskluderende begreber var "folkefællesskabet". Herunder kunne jøderne aldrig komme. Nazisterne erklærede efter den totale magtovertagelse i 1933 – dekretet "zum Schutz von Volk und Staat" fra den 28.2.1933 – at det nationale nu var realiseret og satte store propagandakræfter ind for at markere det. Hertil kom så det kultagtige, hvor "føreren Adolf Hitlers mission fremstod som Guds projekt..."(s.20). Palle Andersen skriver, at dette "...mere end antydede, at han burde opfattes som vor tids frelser eller Messias..." (s.20).

Denne fremstilling af Hitler som Messias med Helligånden lysende over ham er blot en af adskillige, mærkværdige iscenesættelser.

Efter en kort, men præcis omtale af Hitlers magtovertagelse giver forfatteren en beskrivelse af situationen for jøderne i 1933, hvor aktioner mod jødiske forretninger fandt sted i april. Det nye regime var kommet i en udenrigspolitisk krise. "Diplomatiske indberetninger og beretninger fra udenlandske korrespondenter gjorde, at udlandet hurtigt og løbende blev orienteret om udviklingen..."(s.32). Allerede fra dette tidspunkt vidste man således, hvad der foregik i Tyskland. Alligevel sagde omverdenen aldrig ordentligt fra. Den katolske kirke lukkede øjnene med pave Pius XII som skræmmende eksempel.

Palle Andersen giver herefter et godt indblik i de berygtede Nürnberglove fra 1935, der ved benyttelse af "...en blanding af pseudovidenskabelig racetænkning og religion..."(s.42) sætter definitivt skel mellem Volksgenossen og jøderne. Heller ikke dette kunne omverdenen undgå at høre om. Men da olympiaden afholdtes i Berlin i 1936, var alt nydeligt og pænt, så alle kunne se, hvor dejligt der var i Tyskland. På overfladen. Og det var kun en stakket frist. I 1938 – natten mellem den 9. og 10. november – kom den såkaldte krystalnat. Forfatteren citerer sikkerhedspolitichefen Reinhard Heydrichs rapport om begivenhederne: "...af synagoger blev der stukket ild på 191, og yderligere 76 blev fuldstændigt raseret..."(s.50). Forfatteren noterer korrekt, at tallene nok skal tages med forbehold – som minimumstal.

Tyske forskere anfører i dag, at mindst 400 døde den nat – enten blev de slået ihjel eller som en direkte følge af uhyrlighederne. Hertil kommer, at "Op imod 30.000 jøder blev arresteret og tilbageholdt i koncentrationslejre med henblik på en senere løskøbelse, som starten på den økonomiske krigsførelse imod og udmarvning af det jødiske samfund..."(s.52).

Forfatteren giver et indblik i de jødiske erindringer og vidnesbyrd om forfølgelserne. Og om tyskernes enten seen bort fra det, der udspillede sig for øjnene af dem eller ved at tiljuble hændelserne. Alt mens mange jøder endnu havde et spinkelt håb om, at de ville klare sig igennem. I litteraturlisten har Palle Andersen angivet Marion A Kaplans bog "Between Dignity and Despair: Jewish Life in Nazi Germany" (1998). For læsere, der vil vide noget om, hvordan jødiske kvinder kæmpede for meningsfuldhed i de frygtelige år, er dette en særdeles central bog, der på det varmeste må anbefales.

Familien Segal overlevede

krigen i skjul i Berlin

Verdenskrigen som afgørende faktor

Det er 2. Verdenskrig, der fra begyndelsen bliver afgørende faktor for udslettelsen af de europæiske jøder. Her citerer Palle Andersen historikeren Yisrael Gutmans karakteristik af de ghettoiserede jøder i Polen: "Besættelsen og ghettoen satte deres aftryk på den almindelige jøde og omformede ham til en fortabt sjæl i en uforståelig verden..."(s. 85). Lige så svært det er for os i dag at forstå tallene på dræbte jøder, lige så svært må det have været for jøderne at forestille sig, hvilken skæbne der ventede dem. Kapitlet om ghettoiseringen er et af bogens markante kapitler byggende på forfatterens store kildemateriale.

Et af

bogens mange, velvalgte billeder viser en ganske almindelig samling børn, der står i kø og venter. Det rystende og martrende ved billedet er, at de intet kender til den skæbne, der venter dem.

Børnene fra ghettoen i Łódź samles i september 1942 for at blive deporteret til udryddelseslejren i Chelmno – hvor gaskamrene ventede.

Det er særligt rystende, fordi vi netop ved, at de måtte gå alene i døden – ingen voksenhænder til at holde om dem i livets sidste sekunder.

Den næste store krigshandling i øst var krigen mod Sovjetunionen, der indledtes den 22. juni 1941. Allerede før angrebet havde Hitler understreget, at der var tale om en "tilintetgørelseskrig" – en udryddelse af jøder og bolsjevikker. I mange år kæmpede værnemagten for at komme til at stå med "rene hænder" i denne udryddelseskamp. Det er nu definitivt tilbagevist. Den almindelige tyske soldat medvirkede fuldt ud.

Den 20.11.1942 udsendte den øverstbefalende for 11. Armé, Erich von Manstein, en hemmeligstemplet befaling, hvori det hedder: "Siden den 22.6. står det tyske folk i en kamp på liv og død mod det sovjetiske system...Jødedommen udgør mellemmanden fjenden i ryggen og de endnu kæmpende rester af Den Røde Hær og den røde ledelse...Det jødisk-bolsjevistiske system må en gang for alle udryddes...Den tyske soldat har derfor ikke alene som opgave at knuse dette systems magtmidler. Han optræder også som bærer af en folkelig idé og som hævner for alle de grusomheder, der er overgået både ham og det tyske folk..." ("Gott mit uns". Der deutsche Vernichtungskrieg im Osten 1939 – 1945. Fischers Verlag, 1989,s. 41f.).

Erich von Manstein (i midten) sammen med generalmajor Erich Brandenberger under Operation Barbarossa.

SS, HIWI-tropper og politibataljoner spillede ligeledes sammen med Einsatzgruppen en stor rolle i denne udryddelseskrig.

Forfatteren bringer uddrag af en redegørelse, der blev afgivet efter krigen af et øjenvidne. Den indeholder et hjerteskræende glimt: "En gammel kone med snehvidt hår stod med et etårigt barn på armen. Hun sang for det og kildrede det, så barnet hvinede af fryd. Ægteparret så til med tårer i øjnene..." (s.100).

Jeg har ikke tidligere set denne kilde, så den ramte voldsomt. Når vi møder enkeltmennesker, bliver historie levende og nærværende. Som om man måske bedre kan "forstå" – hvad der er frygtelig svært, når det drejer sig om – ja, for eksempel 3.000 mennesker.

Pogromer der fulgte i kølvandet

Det var ikke kun tyskerne, der gav jødehadet frit løb, skriver Palle Andersen. I de områder, Sovjetunionen tidligere havde annekteret, fulgte en lang række pogromer. Det skete i blandt andet byen Lwów i Ukraine. Fejlagtigt beskyldte man jøderne for at have likvideret tusindvis af fanger. Det var imidlertid NKVD – den russiske sikkerhedstjeneste, der stod for massakren.

Nu eksploderede jødehadet, hvilket i dagene 30. juni til 3. juli, hvor 4.000 jøder blev henrettet.

En jødisk kvinde er

kastet til jorden og ligger omgivet af sine bødler. Illustration fra bogen.

I Litauen, Letland og Polen led jøderne samme skæbne.

Forfatteren skriver ligeledes om den berygtede "Aktion Reinhard", der over 20 måneder – fra medio marts til primo november 1942 – dræbte omkring 1.620.000 jøder. Lægges man dette tal sammen med de øvrige dræbte i 1942, når det op på 4.500.000 – det mest blodige år af dem alle.

Palle Andersen skriver endvidere om de systematiske nedskydninger i Polen – herunder i Kraków-distriktet, hvor op mod 70.000 jøder blev skudt.

Disse massenedskydninger af jøder forekom overalt i det østlige Europa. Det ville givet fylde for meget i bogen at redegøre for dette. Jeg vil imidlertid gerne henvise interesserede læsere til en bog, der udkom i 2016 udgivet af Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas og Stiftung Topographie des Terrors: "Massenerschießungen. Der Holocaust zwischen Ostsee und Schwarzem Meer 1941-1944". Her finder man en omhyggelig kortlægning af samtlige steder. Bogen kan købes i boghandelen ved det udfordrende tyske mindesmærke for holocaust i Berlin.

Senere i bogen giver Palle Andersen en god oversigt over situationen i de lande, der var under nazistisk overherredømme. Dette kunne meget vel være afsæt for arbejdet med den store opgave i gymnasieskolen.

Forfatterens fine analyser

Palle Andersen lægger med vidende hånd vigtige analyser frem i bogen. De er tidligere omtalt, men der er flere: Wannseekonferencen og Heinrich Himmlers brev/ordre til sine højere SS- og politiførere i den besatte del af Sovjetunionen fra den 12. december 1941. Udgangspunktet var de omtalte massenedskydninger. Der var kommet klager. Himmlers største bekymring "...var især den psykologiske virkning af nedskydningerne på SS-mandskabet..."(s.152). Han når her frem til det vigtige i, at "der skulle kastes et skær af ophøjet civilisation over opgaven..." samt at der skulle være "...et skær af moralsk ophøjelse over drabshandlingerne..."(s.155). Dette er ganske enkelt umuligt at rumme for et civiliseret menneske.

Himmler når yderligere "højder" i en tale den 4. oktober 1943 holdt i Posen – Poznań. Her leverer forfatteren endnu en fin analyse samt en dialog de to tekster imellem. Og konkluderer,: "Himmlers tale blev således en halvkvædet vise og hans tilløb til "oprigtighed" forblev en enlig svale..."(s.166).

Palle Andersen slutter denne del af bogen med en redegørelse for "Samarbejdspolitikken og jøderne i Danmark", hvor det meste af naturlige årsager er kendt stof. Skulle man komme med en indvending, så undrer det, at Bo Lidegaards bog "Landsmænd" ikke er med i litteraturoversigten, der ellers er ganske grundig. I øvrigt henviser jeg til denne fine webside om emnet: <https://folkedrab.dk/temaer/theresienstadt>

Afsluttende har bogens redaktør, der i øvrigt har fået fin hjælp af sin hustru, Dorte Pugliese, en fremragende artikel om billedproblematikken under overskriften "Sidste jøde i Vinnitsa". Titlen stammer fra den tyske tekst på bagsiden af fotografiet. Det er et billede, der er ganske kendt. Men hvorfor? Jens Ellekærs tekst er glimrende egnet som udgangspunkt for, hvad det egentlig er, historiske billeder fortæller.

Billedet kan stå som afslutning på en særdeles god bog om dette uhyggelige emne. Den er skrevet på baggrund af en kolossal viden og i et sprog der så absolut fremmer læsningen trods det ubehag og den væmmelse og uforståenhet, der gang på gang vælter frem i læseren. Den franske filosof Jean Francois Lyotard skrev engang: "Suppose that an earthquake destroys not only lives, buildings, and objects but also the instruments used to measure earthquakes" - i et forsøg på overhovedet at forstå holocaust.

Det er Palle Andersens bog en virkelig god hjælp til.

[Historie-online.dk, den 15. april 2020]